

Klassik poeziya ənənələrini davam etdirən şairlərimizdən biri də XIX əsrdə yaşamış Seyid Əzim Şirvani olub. O, incə ruhlu, lirik, eyni zamanda satirik şeir nümunələri ilə yanaşı, həm də əxlaqi-tərbiyəvi əsərlər də yaradıb, geniş maarifçilik işi aparıb.

öz məktəbində müəllimlik edib. Bir tərəfdən mövhumatçıların və ruhanilərin müxtəlif bəhanələrlə ona qarşı hücumu keçmələri, digər tərəfdən Şamaxıda dövlət tərəfindən açılan şəhər məktəbinin təsiri nəticəsində get-gedə məktəb artıq öz fəaliyyətini dayandıрмаğa məcbur olur. 1879-cu ildə isə hökumət nümayəndə-

Maarifçi, tənqidçi, şair - Seyid Əzim Şirvani

Seyid Əzim Şirvani 1835-ci il iyulun 9-da Şamaxı şəhərinin Qalabazar məhəlləsində ruhani ailəsində dünyaya gəlib. 7 yaş olarkən atası Seyid Məhəmməd vəfat edir, o, anasının himayəsində yaşayır. Dağıstanın Yaqsay kəndində yaşayan ana babası Molla Hüseyn balaca Əzimi öz övladı kimi böyüdü. İlk təhsilini burada alan Seyid Əzim türk, fars, ərəb, eyni zamanda bir neçə Dağıstan dillərini də öyrənir. O, burada 10 ildən artıq yaşayır. Şirvaninin uşaqlıq və yeniyetməlik çağları Molla Hüseynin yanında keçir. Babası geniş dünyagörüşlü ziyalı idi. Seyid Əzimin onun zəngin kitabxanasından bəhrələnməsi sonrakı illərdə öz nəticəsini vermişdir. 18 yaş olarkən 1853-cü ildə anası Gülsüm xanım ilə yenidən Şamaxıya qayıdır.

19 yaşlı Seyid Əzim anasının yaxşı tanıdığı Məşədi Mövsümün qızı Ceyran xanım ilə evlənilir və 1856-cı ildə oğlu Mir Cəfər dünyaya gəlir. Seyid Əzimin Mir Cəfərdən başqa Həcər və Fatma adlı qızları da olur. 20 yaşında ikən Seyid Əzim "təkmili-ülum" məqsədilə İraqa gedir. Bir neçə il Bağdadda yaşadıqdan sonra Şamaxıya köçür. Vətənə qayıdır, bir neçə il sonra isə ikinci dəfə səfərə çıxır. Bu dəfə Məkkə və Mədinədən keçərək Misirə, Qahirə şəhərinə yola düşür. Burada oxuyarkən dünyəvi elmlərə də böyük maraq göstərir. XIX əsrin sonlarına doğru Seyid Əzim Şamaxıda yeni üsulla "Məclis" adlı məktəb açır. Məktəbdə köhnə mollaxanalardan fərqli olaraq, şagirdlərə Azərbaycan, rus, fars dilləri öyrədilir və müasir elmlərdən ibtidai məlumat verilir. Mirzə Ələkbər Sabir, məşhur yazıçı və pedaqoq Sultan Məcid Qənizadə və bir sıra görkəmli yazıçılar məhz onun məktəbində dərslər alıblar. Zaqafqaziya tədris dairəsi Seyid Əzim Şirvaninin maarif sahəsindəki xidmətlərini nəzərə alaraq, 1886-cı ildə onu gümüş medalla təltif edib. Maddi və mənəvi çətinliklərə baxmayaraq, o, 18 ildən artıq

ləri ilə ruhanilərin işbirliyi sayəsində Seyid Əzim müəllimlikdən kənarlaşdırılır. Bütün təhdid və qadağalara baxmayaraq, bəzi maarifpərvər insanların səyləri sayəsində yenidən müəllimliyə qayıdır və Şamaxıda açılan şəhər məktəbində ömrünün sonuna kimi Azərbaycan dili və ədəbiyyat fənnindən dərs deyir. O, sadəcə müəllimliklə kifayətlənmir. "Məcmueyi-asari-Hacı Seyid Əzim Şirvani" və "Tacül-kütüb" adlı dərsliklər də yazır. Bu dərsliyə şairlərdən və müxtəlif ədəbi mənbələrdən etdiyi tərcümələri də daxil edir. Seyid Əzim həmin dərsliyi əlyazma şəklində o zamanlar Qori Seminariyasının tatar şöbəsinin müdiri A.O.Çernyayevskiyə göndərir və A.O.Çernyayevski də həmin kitabdən bir neçə hekayəni özünün "Vətən dili" dərsliyində çap edir.

O, müəllimliklə yanaşı, bədiyi yaradıcılıqda da böyük uğurlar əldə edir. Seyid Əzim maarifçi və tənqidçi-satirik şeirlərlə mövhumatçı, nadanlıqı qamçılayır, bu səbəbdən də dindarların kəskin müqaviməti ilə üzləşirdi. "Əkinçi"də yazmağa başladığından sonra isə nədən dairələrdə onu sevməyənlərin, düşmənçəsinə münasibət bəsləyənlərin sayı daha da artdı:

Hər vilayətdə var

beş-on kəsəbə,

Əlli min seyyidü,

axund, tələbə,

Əlli dərviş,

əlli mərsiyəxan,

Hamının sözləri

tamam yalan.

Hamının fikri

xəlqi soymaqdır,

Quru yerdə bu

xəlqi qoymaqdır...

Zəngin ədəbi yaradıcılığa malik olan Seyid Əzim Şirvaninin bədiyi irsi biri Azərbaycan türkcəsində, digəri isə farsca olmaqla iki böyük külliyyatdan ibarətdir. Şairin əsərləri içərisində müxtəlif Şərq mənbələrindən etdiyi tərcümələr, Sədi, Hafiz və Füzuli şeirlərinə yazdığı nəzirələr də var. Onun yaradıcılığının əsas hissəsini qə-

zəllər, bir hissəsini isə maarifçi və tənqidçi-satirik şeirlər təşkil edir. Daha çox realizmə üstünlük verməsində "Əkinçi" qəzetinin mühüm rolu olur. Bununla da şair günün aktual məsələlərinə toxunaraq müasir həyatın tələblərinə uyğun şeirlər yazır. Seyid Əzim Şirvani üçün "Əkinçi" ən böyük vasitə idi. O, xalqı qəflət və cəhalət yuxusundan oyanmağa çağırır, Həsən bəy Zərdabının xeyirxah, maarifçi təşəbbüslərini alqışlayır, onu bilikli bir müəllim və xeyirxah bir insan kimi qiymətləndirirdi.

Şairin ictimai məhiyyət daşıyan satiraları yaradıcılığında xüsusi yer tutur. Onu öz dövrünün böyük realist şairi kimi tanıdan "Yerdəkilərin göyə şikayət etmələri", "Dəli şeytan", "Məkriz-zənan", "Bəlx qazisi və xarrat", "Müctəhidin təhsildən qayıtməsi", "Elmsiz alim", "Alim oğul ilə avam ata", "Qafqaz müsəlmanlarına kitab" və digər bu kimi satiralarıdır. Seyid Əzim Şirvaninin zəngin bədii irsi yadigar qalıb. O, qəzəl, mütəəmməs, aşiqanə lirik şeirlər, mənzum hekayə, təmsil, maarifçilik ruhunda əxlaqi-didaktik əsərlər, habelə məqalələr yazıb. Həmçinin İran, Türkiyə, Rusiya və Azərbaycan şairləri haqqında məlumat verən "Təzkirə"nin müəllifi olub. S.Ə.Şirvani yaradıcılığında məhəbbət mövzusu da aparıcı yer tutur. Şair lirik qəzəllərində saf, ülvə məhəbbəti sənətkarlıqla qələmə alaraq, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən uğurla bəhrələnilib:

Mövti-cismanım ilə

sanma mənim ölməyimi,

Seyyida, ölməyəm,

aləmdə səsim var mənim!

Onun ölümü haqqında bəzi şayiələr dolaşmaqdadır. 1888-ci il iyulun 1-də Şamaxıda vəfat edən Seyid Əzim Şirvaninin 53 yaşında olarkən məscid qapısında yaradılan süni basabasdə öldüyü, bəzi mənbələrdə isə, mövhumatçı insanlar tərəfindən qətlə yetirildiyi deyilir.